

УДК 379.85

Любомир БЕЗРУЧКО

ОЦІНКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ДЛЯ ПОТРЕБ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

Проведено аналіз основних методів визначення придатності історико-культурних ресурсів для потреб релігійного туризму. Досліджено придатність населених пунктів Турківського району для організації релігійного туризму.

Ключові слова: релігійний туризм, історико-культурний потенціал, Турківський район.

Оцінка придатності історико-культурних ресурсів для туризму завжди була у полі зору науковців, адже сьогодні спостерігається підвищена увага туристів до пізнання історико-культурних особливостей різноманітних територій. Попри це мало уваги приділялось оцінці сакральних споруд, які є основою для розвитку релігійного туризму. Релігійний туризм – це відвідування різноманітних сакральних споруд з паломницькою та ознайомчою метою. Щодо паломницького туризму, то це поняття, на нашу думку, дещо вужче і розуміє під собою - подорож до відомих культових місць з метою поклоніння і участі в релігійних церемоніях. Тобто у релігійному туризмі, окрім паломництва, можливе також вивчення архітектурних стилів будівництва сакральних споруд, мистецьких об'єктів (ікони, скульптури) та інших особливостей, пов'язаних із культовими спорудами. Тому історико-культурні об'єкти, які мають вплив на розвиток релігійного туризму, потребують особливо детального дослідження з оцінкою всіх властивостей, які будуть мати той чи інший вплив на їх туристичне освоєння.

Метою дослідження є пошук найбільш оптимальної методики оцінки історико-культурних ресурсів для потреб релігійного туризму та апробація запропонованої методики на сакральних спорудах Турківщини.

Аналіз сучасних методичних робіт вказує на наявність двох основних підходів до такої оцінки. Зокрема, С. П. Кузик під час оцінки історико-культурних туристичних ресурсів виділяє окрему підгрупу “Сакральні споруди або культова архітектура”, в той же час у цій підгрупі

не виділено окремо монастирські комплекси, які є одними із найбільш туристично привабливих з поміж сакральних споруд [3, с. 140–141]. Клапчук О. О., вдосконалюючи запропоновану методика, у цю підгрупу включила монастирські комплекси, що суттєво покращило можливості дослідження сакральних споруд [4, с. 21]. Попри це, враховуючи, що запропонована методика є універсальною для усіх історико-культурних ресурсів, у ній мало уваги приділено індивідуальним параметрам об'єктів, отже отримані результати під час оцінки ресурсів для конкретного виду туризму є суб'єктивними, оскільки ґрунтуються на кількісних, а не на якісних характеристиках об'єктів. В той же час, проводячи оцінку потенціалу для потреб туризму, обов'язковою умовою є врахування всіх параметрів, що дозволяє подати конкретні пропозиції щодо туристичного освоєння досліджуваних об'єктів.

Тому, вважаємо за доцільне, під час оцінки сакральних споруд для релігійного туризму використовувати методичний підхід, запропонований Божук Т.І. Ця методика дозволяє оцінити досліджуваний об'єкт за 23 критеріями, кожен з яких оцінюється у три бали. Відповідно об'єкт може отримати максимум 69 балів [1, с. 262]. Під час визначення критеріїв оцінки сакрального об'єкта враховується сучасний стан, історико-культурна, рекреаційно-пізнавальна та духовна цінність самого об'єкта, а також рівень сприйняття його туристом. Ця оцінка застосовується до всіх об'єктів у населеному пункті, отримані результати додаються, тому вона є сумарною і прямо пропорційно залежить від кількості досліджуваних об'єктів у населеному пункті. Таким чином, запропонована методика дозволяє оцінити усі основні якісні параметри сакральних об'єктів, а також врахує їх кількість на досліджуваній території.

До історико-культурних ресурсів, які відносяться до релігійних об'єктів, відносяться: культові споруди (монастирі, святилища, храми і храмові комплекси, капели, вівтарі, ступи); природні об'єкти – святі джерела, колодязі, гори, водойми (ріки, ставки), бори; невеликі об'єкти культу – придорожні хрести, вівтарі божеств на узбіччі доріг і стежок [5, с. 25].

На нашу думку, окрім цих основних об'єктів важливо також враховувати додаткові об'єкти, які не можуть стати основою для організації релігійного туризму, але їх релігійна приналежність може дещо підсилити привабливість певної території для релігійного туризму. Серед них: залишки монастирів, старі кладовища (особливо з похованням

інших національностей та особливими скульптурами), скульптури релігійного характеру та інші. Тому вважаємо за доцільне за умов наявності такого об'єкту додавати населеному пункту 4 бали.

За представленою методикою нами проведено оцінку придатності сакральних об'єктів Турківщини для релігійного туризму. Під час дослідження використано працю В. Слободяна “Церкви Турківського району” [4, с. 22–185], власні візуальні спостереження, проведені у липні 2012 року, а також фотознімки. Результати проведених досліджень вказані у табл. 1.

Таблиця 1.

Оцінка придатності населених пунктів
Турківського району для релігійного туризму

Населений пункт	Сакральні споруди														Сума балів
	Церкви		Діючі монастирі, скити		Костели, кирхи		Синагоги		Старі кладовища		Каплиці цілющі джерела		Руїни монастирів		
	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Турка	6	309	-	-	1	58	1	35	2	8	3	12	-	-	422
Біньова	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Бітля	1	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49
Багнувате	1	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43
Бережок	1	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44
Боберка	2	101	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	101
Бориня	2	91	-	-	1	45	-	-	-	-	-	-	-	-	136
Буковинка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Верхнє	1	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55
В. Висоцьке	2	131	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	1	4	139
В. Гусне	2	88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88
В. Турів	1	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51
В. Яблунька	2	89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	89
Вовче	3	153	-	-	1	30	-	-	-	-	-	-	-	-	183
Головське	1	54	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54
Дністрик-Дубовий	1	54	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	58
Жукотин	1	55	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	59
Завадівка	1	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47
Закіпці	1	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57
Закичера	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Заріччя	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Зворець	1	55	-	-	-	-	-	-	2	8	-	-	-	-	63

Безручко Л. Оцінка історико-культурного потенціалу...

Зубриця	1	58	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58
Івашківці	1	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56
Ільник	1	52								1	4				56
Ісаї	2	103	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	103
Кіндратів	2	84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	84
Карпатське	1	56	-	-	-	-	-	-	-	2	8	-	-	-	64
Комарники	1	56	-	-	1	57	-	-	-	-	-	-	-	-	113
Коритище	1	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44
Красне	1	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49
Кривка	1	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57
Кринята	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Ліктів	1	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51
Лімна	1	56	-	-	-	-	-	-	-	2	8	-	-	-	68
Ластівка	3	146	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	150
Либохора	3	154	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	154
Лопушанка	1	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57
Лосинець	1	53	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	57
Мала Волосянка	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50
Матків	3	155	1	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	197
Межигір'я	1	51	-	-	-	-	-	-	4	16	-	-	1	4	71
Мельничне	1	47	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	51
Мохнате	1	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47
Нижне	1	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48
Н.Висоцьке	2	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	96
Н. Гусне	1	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57
Н. Турів	1	52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Н.Яблунька	1	54	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54
Присліп	1	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55
Радич	1	50	1	46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	96
Риків	1	50	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	54
Розлуч	1	51	-	-	1	36	-	-	-	-	-	-	-	-	87
Ропавське	1	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47
Свидник	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50
Сигловате	1	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48
Стоділка	1	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48
Сянки	2	91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91
Хащів	1	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51
Шандро- вець	1	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53
Штуківець	1	46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46
Шумяч	1	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53
Яблунів	2	94	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	94
Яворів	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50
Явора	2	101													101
Ясениця	1	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45
Ясенька- Стецьова	1	50	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	54
Всього	87	50	2	44	5	45	1	35	11	-	12	-	4	-	50,5

У Турківському районі нараховується 87 церков різних конфесій, діючий монастир і скит, 5 костелів (кирх) та одна синагога. Саме ці об'єкти стали основою для здійсненої оцінки. Серед додаткових об'єктів відзначимо 4 місця розташування монастирів, 9 каплиць та 11 старих кладовищ. Середня сума балів по району становить 50,5. Це підтверджує те, що основним релігійно-туристичним ресурсом території є церкви, адже саме їх оцінка є вирішальною.

Фото 1. Церква Св. Івана Хрестителя в с. Лімна

Фото 2. Церква Собору Пресвятої Богородиці в с. Жукотин

Проведене дослідження дозволяє виділити наступні групи придатності населених пунктів Турківщини для релігійного туризму: непридатні (0–49 балів). Серед них: Біньова, Бітля, Багнувате, Сигловате, Ропавське, Коротище, Штуківець та інші (13 сіл); малопридатні (50–99 балів) – Верхнє, Лімна (фото 1), Жукотин (фото 2), Н. Висоцьке, Розлуч (фото 3), Яблунів, Н. Турів (фото 4) та ін. (38 сіл); умовнопридатні (100–149 балів) – Боберка, Бориня (фото 5, 6), В. Висоцьке, Ісаї, Комарники (фото 7), Явора (6 населених пунктів); придатні (150–199 балів) – Вовче, Ластівка, Либохора, Матків (4 села).

Фото 3. Церква Різдва пресвятої Богородиці в с. Розлуч

Фото 4. Церква Успення Пресвятої Богородиці в с. Нижній Турів

Найбільш придатні (більше 200 балів) – Турка. Відмітимо, що з 67 досліджених населених пунктів тільки 11 відзначаються високою придатністю для релігійного туризму, в той же час інші населені пункти отримали низьку оцінку. Проте сакральні споруди, розташовані у них, у випадку прокладання через ці пункти туристичних маршрутів, можуть доповнювати перелік туристичних об'єктів, які відзначаються високою придатністю для релігійного туризму. Зупинимось детально на найбільш цікавих об'єктах для релігійного туризму. З поміж сакральних споруд м. Турки відзначимо три найдавніші церкви: Успення Пресвятої Богородиці (1750 р.), Святого Миколи (1739 р.) та Перенесення мощів святого Миколи (1776 р), які сьогодні віднесено до пам'яток архітектури. Церква Успення Пресвятої Богородиці збудована у 1750 році і до сьогодні

Фото 5. Церква Зіслання
Св. Духа у смт Бориня

Фото 6. Церква Св. Арх.
Михаїла у смт Бориня

збереглася практично без змін, лише вертикальне шалювання з XIX ст. закрило аркову галерею емпори. У церкві збереглась у первісному вигляді ікона “Успення Пр. Богородиці” [4, с. 159]. Церква Святого Миколи розташована на своєрідному півострові, утвореному річкою Литмір, що робить її більш атрактивною для туристів. Додатковий інтерес представляє чотириярусний іконостас, різьблений у 1739 році [4, с. 160–161]. Церква Перенесення мощів Святого Миколи розташована на вершині в урочищі “На Лікти”. Інтерес для туристів представляють пишно

Фото 7. Церква Св. Миколи у с. Комарники

Фото 8. Синагога у м. Турка

різьблені царські ворота з композицією дерева Єсея [4, с. 161–162]. Окрім вказаних церков, у місті є також три нові церкви, дві з яких цегляні та одна дерев'яна.

Неабиякої уваги для туристичного освоєння у м. Турка приставляє місцевий костел Успення Пресвятої Діви Марії, будівництво якого було розпочато у 1796 році, а у 1846 та 1903 роках його було суттєво оновлено. Сьогодні костел у Турці є основною спорудою римо-католицької конфесії. Серед інших релігійних споруд міста відмітимо синагогу (фото 8), засновану у 1730 р., яка сьогодні не функціонує, а використовується як пилорама. Залишки єврейської общини міста представляє і давнє єврейське кладовище “Окописько” (фото 9), яке розташоване на схилі, неподалік місцевого ринку, та сьогодні перебуває у занедбаному стані.

Фото 9. Єврейський цвинтар Окописько у м. Турка

Фото 10. Каплиця у м. Турка

Інтерес представляють і чисельні каплички (фото 10), побудовані місцевими жителями.

Серед церков інших населених пунктів найбільш придатними для релігійного туризму є: Різдва Пресвятої Богородиці (1890 р., с. Вовче) (фото 11), Введення Пресвятої Богородиці в храм (1639–1680 рр., с. Вовче) (фото 12), Собору Пресвятої Богородиці (1798 р., с. Либохора), Різдва Пресвятої Богородиці (XVIII ст., с. В. Висоцьке) та інші.

Фото 11. Церква Різдва Пресвятої Богородиці у с. Вовче

Фото 12. Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці у с. Вовче

Згідно наших спостережень найбільш придатними для туризму є дерев'яні церкви, побудовані у традиційному бойківському стилі, що надає їм суттєвої відмінності серед інших храмів, а, враховуючи те, що переважна більшість церков району є дерев'яними, перспективи їх туристичного освоєння суттєво зростають.

Серед сучасних християнських сакральних споруд варто відмітити і недавно збудований Свято-Онуфріївський чоловічий монастир в селі Межигір'я та чернечий скит поблизу села Матків, де з тридцятих років ХХ століття жив монах. Ці об'єкти вже сьогодні стали місцями паломництва місцевих жителів.

Відмітимо, що окрім сакральних споруд традиційних православної та греко-католицьких конфесій у районі представлені сакральні споруди й інших релігійних конфесій, серед яких:

- римо-католицькі костели у смт. Бориня та с. Комарники (фото 13);
- залишки кирх німецьких колоністів – швабів (хоча розлуцький костел перебуває у напівзруйнованому стані, а вовчанська кирха – перебудована на церкву (фото 14);
- залишки єврейської культури, яка представлена будівлею синагоги та руїнами цвинтаря “Окописько” (м. Турка).

Також у с. Лосинець святкують специфічний холеричний празник, який відбувається на честь закінчення епідемії холери у селі, що дозволяє ознайомити туристів із специфічними релігійними святами.

Залишились у селах і традиції, які дійшли до нас з часів язичництва, зокрема, зберігся звичай палити “собані” (великі вогнища). Проте, на нашу думку, ця традиція має не стільки релігійне походження, скільки військово-побутове. Адже територією району проходив давній шлях “Руський путь” і тому на вершинах палили вогнища, які служили візуальним сигналом для мандрівників, а також були елементом попереджувальної системи під час нападів.

Фото 13. Костел Успення Пресвятої Діви Марії у с. Комарники

Фото 14. Перебудований Храм Св. Миколи Чарнецького у с. Вовче

Попри унікальність території Турківського району існує ряд перепон для організації релігійного туризму. Серед найбільш важливих відмітимо:

- переобладнання давніх храмів. Задля збереження дерев'яних храмів, їх часто оббивають пластиковою вагонкою або бляхою, що суттєво знижує атрактивність (фото 15). Окрім цього зустрічаються і випадки перебудування храмів, що теж змінює їх естетичну цінність;

- занедбаний стан пам'яток, збудованих іншими національностями. Представлені у районі святині інших національностей перебувають у занепадому стані. Зокрема, костел у с. Розлуч практично повністю прогнив і потребує капітального ремонту. Часто костели району перебудовують на церкви. Яскравим прикладом є церква Миколи Чарнецького у с. Вовче, майже знищене єврейське кладовище “Окописько” у м. Турка та австрійське кладовище у с. Комарники, тощо;

- відсутність у районі релігійно-туристичного центру. Ізольованість території не сприяла розбудові древніх монастирів, які сьогодні могли б відігравати роль центру паломництва (як, наприклад, Лаврівський

монастир), а від монастирів, які існували тут колись, практично нічого не залишилось. Відсутність такого єдиного у районі релігійного центру знижує попит на релігійний туризм. Хоча сьогодні існує перспектива організації такого центру для православних паломників на основі Свято-Онуфріївського чоловічого монастиря;

- відсутність та застарілість дорожньо-транспортної інфраструктури. У зв'язку із віддаленням та складними природними умовами досліджуваного району дорожня мережа перебуває у занедбаному стані, а транспортні послуги надаються неналежним чином. Зокрема, у зимовий період значна частина маршрутних автобусів не курсує, а у багатьох віддалених селах єдиним транспортом є гужовий;

- низький рівень туристичної інфраструктури. Сьогодні у районі є незначна кількість засобів розміщення. Основна їх кількість знаходиться у с. Розлуч, яке є основним туристичним центром району. В той же час у районному центрі (м. Турка) немає жодного готелю чи закладу розміщення. Єдиними засобами розміщення, які сьогодні можуть приймати туристів у різних населених пунктах району, є агрооселі, яких за даними районного відділу культури і туризму є 28;

- Віддаленість від населених пунктів, з яких можуть приїжджати потенційні туристи. Турківський район є найбільш віддалений від м. Львова з поміж районів області, що знижує кількість потенційних відвідувачів району із Львова;

- відсутність релігійних туристичних маршрутів. Сьогодні у районі розроблено мережу туристичних маршрутів, проте серед них немає маршруту, який носив би релігійних характер тощо.

Серед механізмів вирішення окреслених проблем відмітимо наступні:

- залучення коштів для реставрації та відновлення найбільш цінних храмів району;

- покращання транспортної та туристичної інфраструктури;

Фото 15. Церква Зіслання Св. Духа у с. Н. Висоцьке

- створення релігійного туристичного маршруту, який би включав об'єкти із найвищою придатністю для релігійного туризму;
- популяризація серед потенційних туристів переваг відпочинку у межах району;
- створення довідникового видання про всі релігійно-туристичні ресурси Турківщини.

Отже, оцінку сакральних споруд для потреб релігійного туризму оптимально здійснювати за методикою, запропонованою Божук Т. І., адже вона дозволяє врахувати основні параметри досліджуваного об'єкту. Проведене дослідження сакральних споруд Турківського району вказує на високий потенціал району для організації релігійного туризму, адже 11 населених пунктів отримали високу оцінку. Серед населених пунктів найбільш придатним для організації релігійного туризму є м. Турка, що пов'язане із наявністю тут 13 сакральних споруд різних рангів. Тому під час розробки релігійних туристичних маршрутів обов'язковим є включення сакральних споруд районного центру. Відмітимо, що організація релігійного туризму у межах досліджуваного району сьогодні має ряд перепон, які пов'язані як із станом сакральних споруд, так і з соціально-економічними передумовами для розвитку туризму.

ДЖЕРЕЛА:

1. *Божук Т.І.* Методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів для потреб туризму [Текст] / Т.І. Божук // Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. Серія “Економічні науки” – 2008. – Вип. 3. – С. 260–272.
2. *Клапчук О.О.* Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області [Текст]: монографія / О.О. Клапчук. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. – 192 с.
3. *Кузик С.П.* Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід [Текст]: монографія / С. П. Кузик – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.
4. *Слободян В.* Церкви Турківського району [Текст] / В. Слободян. – Львів, 2003. – 200 с.
5. *Христов Т. Т.* Религиозный туризм: [Текст] Учебное пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Т.Т. Христов. – М.: Изд. центр “Академия”, 2005. – 288 с.

Любомир БЕЗРУЧКО

**ОЦЕНКА ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА
ТУРКОВСКОГО РАЙОНА ДЛЯ НУЖД РЕЛИГИОЗНОГО
ТУРИЗМА**

Проведен анализ основных методов определения пригодности историко-культурных ресурсов для нужд религиозного туризма. Исследована пригодность населенных пунктов Турковского района для организации религиозного туризма.

Ключевые слова: религиозный туризм, историко-культурный потенциал, Турковской район.

Lyubomyr BEZRUCHKO

**ESTIMATION OF HISTORICAL-CULTURAL POTENTIAL OF
THE TURKIVSKOGO DISTRICT FOR THE NECESSITIES OF
RELIGIOUS TOURISM**

The analysis of basic is conducted methods of determination of fitness of historical-cultural resources for the necessities of religious tourism. The fitness of settlements of the Turkivskogo district is explored for organization of religious tourism.

Keywords: religious tourism, historical-cultural potential, Turkivskogo district.